MÁSODIK DEMOGRÁFIAI ÁTMENET

Az 1960-as–1970-es évektől kezdve a fejlett országok döntő többségében a termékenységi ráta nem éri el a népesség egyszerű újratermelését biztosító 2,1 gyermek/nő értéket. A második demográfiai átmenet elmélete szerint ez egy minőségileg új korszakot jelent Európa és a világ népesedéstörténetében. Az átfogó változás két fő eleme a termékenységi magatartás megváltozása, illetve a családi és házassági-élettársi kapcsolatok átalakulása. További sajátosság, hogy a népességszámot meghatározó másik két változóból a halandóság szerepe viszonylag jelentéktelen marad. (Egyes országokban felértékelődik a nemzetközi vándorlás szerepe, de ez nem általános jellemzője a második demográfiai átmenetnek.) A házasodási ráták lecsökkennek, a válási arányszámok megemelkednek. Mind gyakoribbá válnak az egyszülős családok. A házasságon kívüli együttélések aránya megemelkedik, illetve ez a típus alternatív „családi" formává válik. Új együttélési formák jelennek meg. A termékenységi és halandósági változások következtében az érintett népességek gyors öregedésnek indulnak, és több esetben a népességszám tartós csökkenése is megfigyelhető.

A második demográfiai átmenet magyarázata szerint a családdal, a párkapcsolatokkal és a termékenységgel kapcsolatos viselkedés átalakulása mögött alapvetően értékrendbeli változások állnak. A változások lényege, hogy a helyi és a vallási közösségek által közvetített hagyományos értékrend meggyengült, és helyét az önmegvalósítás, az önkiteljesítés értékei vették át. A hangsúly a családról az egyénre helyeződött. Felértékelődött a kapcsolatok minősége, megnőttek a partnerrel szembeni elvárások, ezért bomlékonyabbá is váltak a párkapcsolatok. Az értékváltozások következtében az egyének a kisebb elköteleződéssel járó együttélési formákat részesítik előnyben: a házassággal szemben az élettársi vagy a látogató kapcsolatot preferálják, és halasztják a gyermekvállalást.

Ugyanakkor a fontos tudnunk, hogy a második demográfiai átmenet elmélete elég erőteljesen vitatott, és komoly kétségek merülnek fel azt illetően, hogy ez az elméleti keret menynyire általánosítható. (Például a volt szocialista országok demográfiai folyamatai mennyire illeszthetők be a második demográfiai átmenet elméletébe.)

NÉPESSÉG-ELŐRESZÁMÍTÁS

A népesedés elemzése nemcsak az elmúlt folyamatok következményeit és a jelen helyzetet tárja fel, hanem magában foglalja azt a tudományos követelményt is, amely a jövő megismerését tűzi ki célul. E követelmény kielégítését a demográfiai előreszámítás tárgyköre szolgálja, amely a népesség helyzetéből, a népesedési folyamatokból levonható következtetések alapján a jövő népességének és népesedésének perspektíváit, várható alakulását kívánja meghatározni.

Az előreszámítások jelenleg az ENSZ által ajánlott **alkotóelem-módszerrel** készülnek Magyarországon, amely pontosan modellezi a népesség utánpótlási folyamatát. Az alkotóelem-módszer a számítások alapjául a népesség alkotóelemeit képező, nem és életkor szerinti csoportokból indul ki. Az előreszámítások a jövőre vonatkozó különböző termékenységi, halandósági és vándorlási feltételezésekre (hipotézisekre) épülnek. A hipotézisek az